

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

YANIK, R, SUMER, S. (2019). Akademisyenlerin İslami Bankacılık Algısı. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (3) , 1177-1190.

Akademisyenlerin İslami Bankacılık Algısı (*)

Ramazan YANIK (**)

Serpil SUMER (***)

Öz: Katılım bankacılığı sistemi İslam iktisadı üzerine kurulmuş bir bankacılık sistemidir ve bankacılık faaliyetlerini yerine getirirken İslami prensipleri esas almaktadır. Bu çalışmada; İslami esaslara göre oluşturulan katılım bankacılığı sisteminin geleneksel bankalara benzerliğinin olup olmadığı ve kâr payı üzerinden yapılan işlemlerin İslami esaslara uygunluğunun İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri tarafından nasıl değerlendirildiğini ölçmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapan öğretim üyelerine anket tekniği uygulanmıştır. Anket tekniği uygulanarak elde edilen veriler, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programında frekans-yüzde bilgileri ve aritmetik ortalama-standart sapma değerleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Yapılan testlerle katılımcıların çalışma alanları, unvanları, katılım bankacılığını kullanma durumları ile ankette yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın diğer amacı; katılım bankacılığı sisteminin ilahiyat fakültesi öğretim üyelerince değerlendirilmesi bakımından literatüre katkıda bulunmaktır. Ayrıca mülakat tekniğiyle öğretim üyelerinin çalışma sonuçlarını değerlendirmeleri de dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı Sistemi, İslami Bankacılık

Islamic Banking Perception of Academicians

Abstract: Participation banking system is a banking system based on Islamic economy and based on Islamic principles when performing banking activities. In this study; It was aimed to measure whether the system of participation banking, established according to Islamic principles, has traditional bank resemblance and how the compliance with Islamic principles of the transactions made on the profit share is evaluated by the faculty members of the Faculty of Theology. For this purpose, a questionnaire was applied to the faculty members of Atatürk University Faculty of Theology. The data obtained by applying the questionnaire technique were analyzed by means and standard deviations in SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) program. With the tests conducted, the relationship between the participants' working areas, their titles, the use of participation banking and the answers they gave to the questionnaire were examined. The other aim of the study is contribute to the literature about the evaluation of the participation banking system by the faculty members of the Faculty of Theology. Also, the evaluation of the results of the study by the faculty members was also taken into consideration.

*) Bu çalışma, INTERNATIONAL CONGRESS OF ISLAMIC ECONOMY, FINANCE AND ETHICS (ISEFE'18) kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

**) Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü (e-posta: ramazan.yanik@atauni.edu.tr) ORCID ID. 0000-0001-7043-0864

***) Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans Bölümü (e-posta: serpil.sumer@atauni.edu.tr) ORCID ID. 0000-0001-8452-0393

Keywords: *Participation Banking System, Islamic Banking*

Makale Geliş Tarihi: 29.01.2019

Makale Kabul Tarihi: 17.09.2019

I.Giriş

Katılım bankacılığı faiz kullanmak istemeyen tasarruf sahiplerini hedef kitle olarak 1970’li yıllarda ortaya çıkan ve sürekli gelişim göstererek tüm dünyada ilgi duyulan bankacılık türü olmuştur. Dünyada ‘İslam Bankacılığı’, ‘Faizsiz Bankacılık’ isimleri ile yaygın olarak kullanılan bankacılık türünün Türkiye’deki ismi ise ‘Katılım Bankacılığı’dır.

Katılım bankacılığı tasarruflarını faizli sistemlerde değerlendirmek istemeyen kesimi dikkate alarak, İslami prensipler çerçevesinde 20. yüzyılın ikinci yarısında oluşturulmuş bankacılık türüdür (Avcı & Aktaş, 2015:42). Katılım bankacılığı sisteminin ortaya çıkmasında önemli etkenlerden birisi faizin Kur’an-ı Kerim’de kesin bir şekilde yasaklanmış olmasıdır. İslam dini ekonomik ilişkilerde parayı bir değişim aracı olarak belirtmiştir. Paranın üzerinden haksız yere para kazanılması şiddetli bir biçimde yasaklanmıştır. Günlük yaşamdaki ekonomik ilişkilerde ticaret yapılması ve paranın bir değişim aracı olarak kullanılması emredilmiştir.

Katılım bankaları geleneksel bankaların yaptıkları işlemlerin hemen hemen hepsini yapmaktadırlar(Türkan & Arpacık, 2017: 234). Ancak katılım bankacılığı sisteminde yapılan işlemlerin temelinde banka ve müşteri arasındaki işleme bağlı olarak oluşan kâr ve zararın paylaşımı vardır.

Özet olarak ifade edilirse, katılım bankaları alternatif finansman hizmetleri sunan, finansal sektörde faaliyette bulunan, reel ekonomiyi finanse eden ve bankacılık hizmetleri sunan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar temel bankacılık hizmetlerinin yanında, tasarruf sahiplerinden cari hesap ve kâr-zarar ortaklığı hesapları yoluyla topladıkları fonları, faizsizlik ilkelerine göre mevcut sektöre aktaran, oluşan kâr veya zararı tasarruf sahipleriyle paylaşarak kâr-zarar ortaklığı ile faaliyetlerini sürdürürler. (Pehlivan, 2016: 300)

1985 yılında Türkiye’de faaliyete başlayan katılım bankalarına ilgi artmış ve 2015 yılında kamu bankaları da katılım bankacılığı sektörüne giriş yapmıştır. 2018 yılı şubat ayı itibari ile Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının sayısı 5 ve faaliyette bulunduğu şube sayısı ise 1027 ‘dir (<http://www.tkbb.org.tr/banka-genel-bilgileri> Erişim Tarihi: 12.03.2018).

II. Literatür Taraması

Katılım bankacılığı sektörüne son yıllarda ilgi yoğun bir şekilde arttığı için katılım bankaları ile ilgili yapılan akademik çalışmalar da artmıştır. Katılım bankaları ile ilgili yapılan çalışmalarda katılım bankacılığı sisteminin tercih edilme sebepleri, katılım bankalarını kullanan müşterilerin memnuniyeti, katılım bankacılığı sisteminin işleyişi, katılım bankalarının performansı gibi birçok alanda çalışma yapılmıştır.

Türkan ve Arpacık (2017) yaptıkları çalışmalarında din görevlilerinin katılım bankacılığı sektörüne bakış açılarını ölçmek için Bingöl ilinde din görevlileri üzerinde uygulama yapmışlardır. Çalışmaları sonucunda din görevlileri ihtiyaç duyulması halinde katılım bankalarının kullanılabileceğini, ancak katılım bankalarında yapılan işlemlerin İslami kurallara uygun nitelikte olmadıkları yönünde bir görüş belirtmişlerdir.

Arınçay vd. (2013) yaptıkları çalışmalarında katılım bankacılığının gelişiminin önündeki engelleri araştıran bir çalışma yapmışlardır. Yaptıkları çalışmada banka çalışanları gözünde katılım bankalarının önündeki engelleri araştırmaya çalışmışlardır.

Yazıcı (2016), yaptığı çalışmasında finansal krizlerin önlenmesinde katılım bankacılığı sisteminin rolüne yönelik bir çalışma yapmışlardır. Çalışma sonucunda faizsiz bankacılık sisteminin hem mikro ölçüde hem de makro ölçüde finansal sistemde yaralı etkilerinin olacağı sonucuna varılmıştır.

Avcı ve Aktaş (2015), yaptıkları çalışmalarında katılım bankalarının eleştirildiği bir konu olan kâr payı ödemelerinin ve faiz ödemelerinin yakın olması konusunda araştırma yapmışlardır. Katılım bankalarında peşin al-vadeli sat işleminin çok fazla kullanılmasının, kâr ve zarara katılmaya dayalı işlemlerin daha az kullanılması sonucunda kâr payı ödemelerinin mevduat faizi ödemeleri yakın seviyede seyrettikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Nasar vd. (1999), Ürdün'de İslami bankacılık ve müşteri memnuniyetini ölçmek, Mansour vd. (2010), Birleşik Krallık 'ta İslami bankalar ve müşteri tercihleri arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik çalışma yapmışlardır.

Hanif (2011), Pakistan'daki katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasındaki benzerlikler ve farklılıkları yaptığı çalışmasında incelemiştir. Hanif yaptığı çalışma sonucunda katılım bankalarının geleneksel bankaların verdiği pek çok hizmeti İslami kurallar çerçevesinde gerçekleştirdiği, sektörde tamamen geleneksel bankaların olmasının doğru olmadığını ve katılım bankalarının yatırımcılar gözünde güven yaratarak kâr ve zararda ortak mevduat alımlarını gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşmıştır.

III. Katılım Bankacılığı Sistemi

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 4. ve 60. maddeleri çerçevesinde ancak banka niteliğinde olan kurum ve kuruluşlar mevduat veya katılım fonu toplayabilirler, bankalar dışındaki gerçek veya tüzel kişilerin mevduat veya katılım fonu toplamaları yasaktır (Tok, 2009: 34).

Bankacılık sistemin işleyişinde olduğu gibi katılım bankalarının işleyişi de fon toplamak ve fon kullanırmak olmak üzere iki ana fonksiyona dayanır. Katılım bankaları fon toplama ve fon kullanırmak işlevini yerine getirirken katılım bankacılığın temelini oluşturan faizsizlik prensibine göre işlevini gerçekleştirmektedir.

Katılım bankaları da üç farklı şekilde fon toplarlar. Bunlar; özel cari hesaplar, katılma hesapları ve özel fon havuzları hesaplarıdır. Bu hesaplarda toplanan mevduatlar ise

TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) güvencesi altındadır. Katılım bankaları tarafından mevduat sahiplerinden toplanan fonlar faizsizlik prensipleri doğrultusunda çeşitli yöntemlerle kullanılmaktadır. Bu yöntemler ise; Murabaha (Maliyet Artı Kâr Marjlı Satış), Mudaraba (Emek-Sermaye Ortaklığı), Müşareke (Kâr-Zarar Paylaşımı), İcra (Finansal Kiralama, Leasing), Karz-ı Hasen (Faizsiz Borç), Selem (İleriye Dönük Satın Alma), İstisna (Siparişe Dayalı Satın Alma), Sukuk (Kira Sertifikası), Tekafül (Sigorta), Tavaruk, Joala, Wakala (vekâlet)'dir.

A. Fon Toplama Yöntemi

Özel cari hesap; katılım bankalarında açılabilen özel cari hesaplar, yatırımcının istediği üzerine istenildiği anda çekilebilen ve karşılığında herhangi bir getirisi olmayan vadesiz hesaplardır.

Katılma hesabı; hesap sahibi ile bankanın emek-sermaye ortaklığı çerçevesinde, yatırılan fonların bankalar tarafından ticari, sanayi ve hizmet sektörlerinin finansmanında kullanılmasından dolayı ortaya çıkan kar veya zarara katılmayı esas almaktadır. Hesap sahibine önceden belirlenmiş bir getiri ödenmemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından belirlenen vade ve türlerinin dışında, önceden belirlenmiş proje ya da diğer yatırım finansmanlarında kullanılmak için müstakil hesaplarda katılım bankaları tarafından özel fon havuzları oluşturularak fon toplanabilir. Özel fon havuzlarında toplanan fonlar katılma hesapları ve diğer hesaplardan farklı olarak başka hesaplarda işletilebilir ama farklı vade gruplarına fon aktarımı yapılamaz. Özel fon havuzlarının oluşturulması ve tasfiyesi ile bilgiler 15 gün içerisinde ilgili kuruma verilmelidir. Özel fon havuzları finansman süresi sonunda tasfiye edilirler.

B. Fon Kullandırma Yöntemleri

Murabaha yönteminde müşterinin bankaya talebi üzerine banka, peşin fiyatla satın aldığı malın fiyatına belirli bir kâr payı ekleyerek talep edilen malı müşteriye vadeli olarak satar. Banka bu işlemi yaparken alacağı kâr payını müşteriye bildirir. Murabahanın tercih edilmesinin en önemli sebebi de banka ve müşteri arasında alım satım konusundaki fiyat şeffaflığıdır.

Mudaraba yöntemi, taraflardan birinin sermayesini, diğerinin ise bilgisini ve tecrübesini ortaya koyduğu, yapılan işin sonucunda da önceden belirlenen oranlarda kârın paylaşıldığı yöntemdir. Yapılan iş sonucunda eğer zarar oluşmuş ise; bilgi ve tecrübesini ortaya koyan tarafın bir kusuru olmadıkça zarar sermayeyi koyan tarafa aittir. Kısaca Mudaraba emek ve sermayenin ortaklığını ifade eder.

Müşareke kelimenin tam manasıyla 'paylaşma' anlamına gelen Arapça kökenli bir sözcüktür. İş ve ticari açıdan kelimenin anlamına bakıldığında tüm ortakların buldukları ortak girişim sonucunda kârın ya da zararın paylaşıldığı ortak teşebbüslerdir. Modern kapitalist ekonomide faiz her tür finansmanda ayırt etmeden kullanılan tek enstrümandır. Bu yüzden müşareke İslami prensiplere dayalı bir ekonomide önemli bir rol oynamaktadır.

İcara katılım bankalarının çok sık kullandığı ve ülkemizde finansal kiralama, leasing olarak kullanılan ve bilinen bir yöntemdir. Bu yöntem genellikle fazla sermaye gerektiren teknolojik araçların temininde kullanılır.

Selem yöntemi, peşin bedelle nakit ihtiyacı duyan bir firmanın ya da şahsın henüz üretmediği standart bir malı ileri bir vadede teslim etmek üzere satmasıdır.

İstisna bir diğer ismi ile siparişe dayalı satın alma, bir üreticiyle belli bir ürünün üretilmesi için peşin fiyat üzerinden anlaşılmasını ifade etmektedir.

'Sukuk' kelimesi sertifika veya vesika anlamına gelen Arapça 'sak' kökünün çoğul halidir. Ticari hayatta ise sukuk, yükümlülükleri gösteren sertifikalardır. Sukuk katılım bankacılığında yeni çıkmış bir fon kullandırma yöntemi değildir. Aksine İslam medeniyetinin ilk yıllarından beri Müslüman tacirlerin ticari yükümlülükleri göstermek için kullandıkları bir yöntemdir. Ancak o dönemde kullanılan sukuk zamanla değişikliğe uğrayarak günümüzde katılım bankalarında kullanılan kira sertifikası, İslami tahvil anlamına gelen sukuk halini almıştır. (Yanpar, 2015: 203)

Arapçada 'kefalet' kökünden türeyen garanti veya karşılıklı garanti anlamına gelen tekafül kısaca İslami sigortacılık sistemidir. İslam dininin temelinde var olan yardımlaşma, dayanışma, bağış ve ortaklık esasına dayanır. Tekafül yönteminde ödenen primler sigorta şirketinin değil katılımcılarındır. Toplanan primlerle katılımcılara sigorta tazminatı ödenir. Ayrıca tekafül yönteminde fonlar faizsiz yatırım alanlarında değerlendirilerek katılımcılar adına kâr sağlanabilir.

İslam hukukçuları tarafından 'Ters Murahaba' olarak da adlandırılan tavarruk, nakit bulmak amacıyla bir şahıstan vadeli olarak satın alınan bir malı başka bir şahsa peşin olarak satmaya denir.

Joala yöntemi istisna yöntemine benzemekle birlikte çoğu kez birbirleriyle karıştırılmaktadır. İstisna yönteminde satıcı fiziksel bir mal sunarken, joala yönteminde ise satıcı bir mal yerine hizmet sunar. Bunun dışındaki diğer bütün yönleri istisnaya benzemektedir Joala anlaşmasında satıcının sunacağı hizmet belirlenirken, bu hizmetin fiyatı da belirlenir. (Çobankaya, 2014: 18)

Wakala elinde parası bulunan bir kişinin parası ile yatırım, alım, satım yapması için başka bir kişiyi kendi yerine koyup vekalet vermesidir. Vekalet yazılı olarak verilebileceği gibi sözlü olarak da verilebilir.

IV. Yöntem

Katılım bankacılığı sisteminin İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerince değerlendirildiği çalışmada Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapan akademisyenler çalışmanın anakütlesini oluşturmaktadır. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1971 yılında İslami İlimler Fakültesi olarak açılmış, 1982 yılında İlahiyat Fakültesi binasında eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmiştir. Fakülte bünyesinde Felsefe ve Din Bilimleri, İLİTAM programı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği, İslam Tarihi ve Sanat Bölümü ve Temel İslam Bilimleri Bölümleri olmak üzere beş

bölüm bulunmaktadır. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapan akademisyenlerin sayısı Tablo 1'deki gibidir:

Tablo 1: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Akademisyen Sayısı

Bölmeler	Araştırma Görevlisi	Dr. Öğretim Üyesi	Doçent	Profesör
Felsefe ve Din Bilimleri	6	-	1	10
İLİTAM Programı	-	-	-	-
İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği	3	2	1	-
İslam Tarihi ve Sanat Bölümü	2	3	1	3
Temel İslam Bilimleri Bölümü	5	9	5	21
Toplam	16	14	8	34

Atatürk üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 16 Araştırma Görevlisi, 14 Dr. Öğretim Üyesi, 8 Doçent ve 34 Profesör olmak üzere toplam 72 akademisyen görev yapmaktadır.

Çalışmada veri elde etmek için anket tekniği uygulanmıştır. Anket soruları literatür taraması yapılarak oluşturulmuştur. Çalışmadan daha objektif sonuçlar elde etmek için katılımcıların kimlik bilgileri istenmemiştir. Anket iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda katılımcıların demografik bilgilerinin olduğu sorular, ikinci kısımda katılım bankacılığı sisteminin değerlendirilmesini ölçmek için likert ölçeği oluşturulmuş on yedi sorudan oluşan yargılar bulunmaktadır.

Ölçeğin önem derecesi ise şu şekildedir:

- 1: Kesinlikle Katılmıyorum
- 2: Katılmıyorum
- 3: Kararsızım
- 4: Katılıyorum
- 5: Kesinlikle Katılıyorum.

Çalışmada uygulanan anket sonucu elde edilen veriler SPSS 16.0 programına kaydedilmiştir. Programa kaydedilen verilerin frekansları, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır.

V. Bulgular

Atatürk Üniversitesi İlahiyat fakültesinde bulunan 72 akademisyenin 43'ü çalışmanın anketini eksiksiz olarak doldurmuş olup, eksik bilgi içeren anketler çalışmaya dahil edilmemiştir.

Veriler SPSS 16.0 programında değerlendirilmiş olup, öğretim üyelerinin demografik bilgileri cinsiyet, akademik tecrübe süresi, akademik unvan, anabilim dalı, bankacılık tercihi, katılım bankacılığına yönelik yayın durumu, katılım bankacılığı konusunda akademik etkinlikle yürütülebilecek faaliyet türü açısından ele alınmıştır. Demografik bilgilerin frekans ve yüzde değerleri Tablo 2’ de yer almaktadır.

Tablo 2: Demografik Bilgiler

Demografik Bilgi Türü		Frekans değeri	Yüzde değeri
Cinsiyet	Erkek	35	81,4
	Kadın	8	18,6
	Toplam	43	100
Akademik Tecrübe	1-5 yıl	16	34,2
	6-10 yıl	6	14,0
	11-15 yıl	3	7,0
	15 yıldan fazla	18	41,9
	Toplam	43	100
Unvan	Öğr. Gör.	19	44,2
	Dr.Öğr. Üyesi	9	20,9
	Doçent	5	11,6
	Profesör	10	23,3
	Toplam	43	100
Anabilim dalı	Felsefe ve Din Bilimleri	9	20,9
	İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi	4	9,3
	İLİTAM	-	-
	İslam Tarihi ve Sanatları	5	11,6
	Temel İslam Bilimleri	25	58,1
	Toplam	43	100
Bankacılık kullanımı	Katılım bankacılığı	21	48,8
	Geleneksel bankacılık	9	20,9
	Her ikisi	4	9,3
	Hiçbiri	9	20,9
	Toplam	43	100
Katılım bankacılığı yayın durumu	Evet	3	7,0
	Hayır	40	93,0
	Toplam	43	100
	Konferans / seminer	13	30,2

Katılım bankacılığına dönük akademik faaliyet yeterlilik beyanı	Makale yazarlığı/hakemliği	9	20,9
	Danışmanlık	9	20,9
	TV programı editörlüğü/katılımcılığı	1	2,3
	Kaynak kitap yazarlığı	1	2,3
	Hiçbiri	10	23,3
	Toplam	43	100

Tablo 2'ye göre;

- Anketi cevaplayan 43 katılımcının %81,4'ü (35 kişi) erkek, % 16,8'i (8 kişi) kadındır.
- Katılımcıların % 41,9 yüzdesi ile 11 yıldan fazla akademisyen olarak çalışmaktadır.
- 43 katılımcının % 44,2'si (19 kişi) Öğretim Görevlisi, % 23,3'ü (10 kişi) Profesör, %20,9'u (9 kişi) Dr. Öğretim Üyesi, % 11,9'u (5 kişi) Doçent unvanına sahiptir.
- 43 katılımcının %58,1'i (25 kişi) Temel İslam Bilimleri, %20,9'u (9 kişi) Felsefe ve Din Bilimleri, % 11,6'sı (5 kişi) İslam Tarihi ve Sanatları, %9,3'ü (4 kişi) İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi anabilim dalında görev yapmaktadır. Katılımcılar İLİTAM anabilim dalında görev yapmamaktadır.
- Katılımcılar %48,8'i (21 kişi) katılım bankacılığı sistemini kullanmaktayken, %20,9'u (9 kişi) geleneksel bankacılık sistemini kullanmaktadır. Katılımcıların %20,9'u (9 kişi) hiçbir bankacılık sistemini kullanmazken, %9,3'ü (4 kişi) her iki bankacılık sistemini de kullanmaktadır.
- Katılımcıların %97'sinin (40 kişi) katılım bankacılığıyla ilgili yayını bulunmamaktayken, %3'ü (3 kişi) katılım bankacılığıyla ilgili yayını bulunmaktadır.
- Katılımcıların %30,2'si (13 kişi) konferans/seminer konusunda, %20,9'u (9 kişi) makale yazarlığı/hakemliği alanında, %20,9'u (9 kişi) danışmanlık alanında, %2,3'ü (1 kişi) TV programı editörlüğü/katılımcılığı alanında, % 2,3'ü (1 kişi) kaynak kitap yazarlığı faaliyet alanlarında yeterli olduklarını belirtmişlerdi. % 23,3 'ü (10 kişi) sayılan faaliyet alanlarının hiçbirinde yetkin olmadıklarını belirtmişlerdir.

Çalışmada kullanılan anketin ikinci bölümü katılımcıların cevaplayacakları, likert ölçeği ile oluşturulan 17 adet sorudan oluşmaktadır. Bağımsız değişkenlere ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonucu cevaplayıcılara yöneltilen 17 soru için Cronbach's alpha değeri 0,462 çıkmış olup; 6-8-11-12 ve 17 no'lu soruların elimine edilmesi neticesinde Cronbach's alpha değeri 0,619 değerine yükselmektedir. Bu sonuca göre anket verileri güvenilir düzeye ulaşmıştır.

Likert ölçeği ile yöneltilen soruların değerlendirilmesi aşağıdaki değerlendirme aralıkları esas alınarak yapılmıştır.

1,01-1,80 : Kesinlikle katılmıyorum

1,81-2,60 : Katılmıyorum

2,61-3,40 : Kararsızım

3,41-4,20 : Katılıyorum

4,21-5:00 : Kesinlikle katılıyorum

Katılım bankacılığı sistemini değerlendirmeye yönelik Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi akademisyenlerinin verdikleri cevapların aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3: Anket Sorularına Verilen Cevapların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Soru No	SORULAR	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
S1	Katılım bankacılığı sisteminin başlangıç itibariyle İslami usul ve esaslara uygun olarak tasarlandığını düşünüyorum.	3,1860	1,20031
S2	Katılım bankacılığının gelişimini İslami esaslara uygun olarak sürdürdüğünü düşünüyorum.	2,8837	1,02839
S3	Katılım bankacılığı sisteminin bütün itibariyle İslami esas ve kuralları yansıttığı kanaatindeyim.	2,3721	0,92642
S4	Katılım bankacılığı sistemini şüpheli bir sistem olarak değerlendirmiyorum.	2,7907	1,05916
S5	Kamu katılım bankalarının, geleneksel bankalarla neredeyse aynı kurumsal yapıyı ve know-how’ı kullanması, katılım bankacılığının geleneksel bankacılık sisteminden ayrışamadığını göstermektedir.	3,4419	0,85363

S6	<i>Katılım bankacılığı sisteminin geleneksel bankacılık sisteminden herhangi bir farklılığı bulunmadığı kanaatindeyim.</i>	2,6744	1,14893
S7	Katılım bankacılığı sistemindeki “tüketici kartı” gibi yeni enstrümanlar başlangıçta gözetilen İslami usul ve esasların zamanla göz ardı edildiğine veya edilebileceğine işaretler.	3,3488	0,94827
S8	<i>Katılım bankalarının müşterilerine sundukları hizmetlerden biri olan sigortacılık (tekafül) işlemlerinin diğer sigortacılık işlemleriyle aynı olduğunu düşünüyorum.</i>	3,2558	0,75885
S9	Katılım bankalarının sunduğu finansal ürünlerden biri olan konut finansmanın esasını taraflar arasında yapılan ticaret oluşturmaktadır.	2,8605	0,96563
S10	Katılım bankacılığını geleneksel bankacılıktan ayıran en önemli gösterge hiçbir şekilde nakit para üzerinden borç vermemesidir. (tüketici kredi kullandırmamasıdır)	3,4419	0,98325
S11	<i>Katılım bankacılığında kredi kartları borcuna veya taksitli borç ödemelerine uygulanan gecikme cezalarının kâr payı tahakkuk ettirilerek talep edilmesi İslami usullerin dışındadır.</i>	3,2558	0,87541
S12	<i>“İnsanlar öyle bir devre ulaşacak ki, o zamanda faiz yemeyen kalmayacak. Öyle ki,(doğrudan) yemeyene buharı (veya tozu)ulaşacak” hadis-i şerifini katılım bankacılığını da kapsayacak şekilde değerlendiriyorum.</i>	3,1860	1,02947
S13	Katılım bankacılığı müşteri kitlesinin hassasiyetleri ile Katılım bankacılığı sistemini yürüten kurumların hassasiyetleri arasında farklılıklar olduğunu düşünüyorum.	3,6512	0,94827
S14	Katılım bankalarının çalışma usul ve esaslarını belirleyen yetkili kuruluş çalışanlarının, fetva amirlerinin bilgi ve eğitim yetkinliklerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.	2,9535	0,84384

S15	Katılım bankalarının çalışma usul ve esaslarını belirleyen yetkili kuruluş çalışanlarının, fetva amirlerinin dini yaşam şekline gösterdikleri hassasiyetin yeterli olduğunu düşünüyorum.	2,8372	0,72145
S16	Katılım bankacılığı sisteminde yapılacak uygun ve küçük revizyonlarla sistemin İslami usul ve esaslara uygun hale geleceğini düşünüyorum.	3,4186	0,98156
S17	Katılım bankacılığı sisteminin İslami usullere uygun olarak uygulanması için çok köklü değişikliklere ihtiyaç vardır.	3,3721	1,09160

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri/akademisyenleri “Katılım bankacılığı sisteminin başlangıç itibarıyla İslami usul ve esaslara uygun olarak tasarlandığını **düşünüyorum**” ifadesine verdikleri cevapların aritmetik ortalaması 3,1860 olup katılımcılar bu değerlendirmeye karşı KARARSIZ olduklarını belirtmişlerdir.

“Katılım bankacılığının gelişimini İslami esaslara uygun olarak sürdürdüğünü **düşünüyorum**” ifadesine verilen cevapların aritmetik ortalaması 2,8837 olup katılımcıların bu değerlendirmeye karşı KARARSIZ olduklarını göstermektedir.

“Katılım bankacılığı sisteminin **bütün itibarıyla** İslami esas ve kuralları yansıttığı **kanaatindeyim**” ifadesine verilen cevapların aritmetik ortalaması 2,3721 olup katılımcıların bu değerlendirmeye KATILMADIKLARINI göstermektedir.

“Katılım bankacılığı sistemini şüpheli bir sistem olarak değerlendirmiyorum” ifadesinin aritmetik ortalaması 2,7907 olup katılımcılar bu değerlendirmeye karşı KARARSIZ bir tutum belirtmektedir.

“Kamu katılım bankalarının, geleneksel bankalarla neredeyse aynı kurumsal yapıyı ve **know-how**’ı kullanması, katılım bankacılığının geleneksel bankacılık sisteminden **ayrışamadığını** göstermektedir” ifadesi akademisyenler tarafından 3,4419 aritmetik ortalama değeriyle cevaplanmış olup, katılım bankacılığının teknolojik koşullar ve kurumsal işleyiş açısından geleneksel bankacılığın gölgesinde kaldığı hususuna KATILDIKLARINI göstermektedir.

“Katılım bankacılığı sistemindeki **“tüketici kartı”** gibi yeni enstrümanlar başlangıçta gözetilen İslami usul ve esasların zamanla göz ardı edildiğine veya edilebileceğine işaretir” ifadesine denk gelen aritmetik ortalama değeri (3,3488) cevaplayıcıların KARARSIZ olduğunu ifade etse de bu değer KATILYORUM seçeneğine çok yakın olduğu görülmektedir.

“Katılım bankalarının sunduğu finansal ürünlerden biri olan konut finansmanın esasını taraflar arasında yapılan ticaret oluşturmaktadır” görüşüne anketi cevaplayan

akademisyenler KARARSIZ bir tutumla değerlendirme yapmışlardır. Bu sorunun aritmetik ortalama değeri 2,8605 olarak gerçekleşmiştir.

“Katılım bankacılığını geleneksel bankacılıktan ayıran en önemli gösterge hiçbir şekilde nakit para üzerinden borç vermemesidir (tüketici kredi kullandırmamasıdır)” ifadesi anketi cevaplayan akademisyenlerin KATILİYORUM şeklinde değerlendirdiği ikinci husus olmaktadır. Bu ifadeye verilen cevapların aritmetik ortalama değeri 3,4419 olup katılım bankacılığının geleneksel bankacılıktan en bariz farkının farkındalığını temsil ettiğini söylemek mümkündür.

“Katılım bankacılığı müşteri kitlesinin hassasiyetleri ile Katılım bankacılığı sistemini yürüten kurumların hassasiyetleri arasında farklılıklar olduğunu **düşünüyorum**” hususunda değerlendirme yapan akademisyenler Tablo 3’de görülen aritmetik ortalama değerine göre (3,6512) bu değerlendirmeye KATILDIKLARINI beyan etmişlerdir.

“Katılım bankalarının çalışma usul ve esaslarını belirleyen yetkili kuruluş çalışanlarının, fetva amirlerinin **bilgi ve eğitim yetkinliklerinin** yeterli olduğunu **düşünüyorum**” değerlendirmesinin Tablo 3’de görülen aritmetik ortalama değeri (2,9535)’ dir. Yine “Katılım bankalarının çalışma usul ve esaslarını belirleyen yetkili kuruluş çalışanlarının, fetva amirlerinin **dini yaşam şekline gösterdikleri** hassasiyetin yeterli olduğunu **düşünüyorum**” görüşünün aritmetik ortalama değeri (2,8372) olarak Tablo 3’den görülmektedir. Her iki hususun da anketi cevaplayan akademisyenlerin KATILMADIKLARI hususlar olduğu görülmektedir.

“Katılım bankacılığı sisteminde yapılacak uygun ve küçük revizyonlarla sistemin İslami usul ve esaslara uygun hale geleceğini **düşünüyorum**” ifadesi anketi cevaplayan akademisyenlere göre KATILDIKLARI bir diğer görüşü 3,3721 değeri ile yansıtmaktadır.

Anketin güvenilirliği açısından elimine edilen görüşler ve alınan cevapların aritmetik ortalama değerleri Tablo 3’de italik yazı ile yer alan sorulardır. Bu sorular çalışmada ayrıca niteliksel değerlendirmeye alınmamaktadır.

Ayrıca çalışmada yapılan anketin son kısmında katılımcıların görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların katılım bankacılığı sistemi ile ilgili öneri ve görüşleri aşağıdaki gibidir:

- “Daha iyi bir şekilde herkesin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.”
- “Katılım bankacılığı sisteminde esas sorun uygulamadan kaynaklanmaktadır. Mevzuatta ufak değişiklikler gerekebilir.”
- “Ekonomi küresel bir yapı içerisinde olduğu sürece adı ne olursa olsun bağımsız bir politika izleme olanağı olmadığı kanısındayım. Faizsiz sistem denerek kurulan bir yapı başarılı olamaz ve olamadı da.
- “Bankacılığın İslami, gayri İslamisi diye bir şey yoktur.”
- “Önce katılım bankacılığı nedir, nasıl çalışır onun tanımını yapmak gerekir diye düşünüyorum.”

- “Katılım bankaları ile ilgili sıkıntı konut alımları için uygulanan metodolojidir. Diğer bankalardan farklı, zahiren ticari gösterilmesidir.”
- “Katılım bankaları hakkındaki şüpheleri kökten (gerçekten) izole edecek bir/birçok çözüm önerisi (devlete) ve somut adımlar beklemekteyiz.”
- “Problem fetva veren kurumların yetkinliğinde değil, duruma bakış açılarındadır. Ev, araba almak, istiyorsunuz sizi vekil yapacakları ve bunu bir mesaj ile bildirmeleri çocukça. Zaten katılım bankaları diğerlerine göre daha pahalıya geliyor, insanlar bunu peşinen kabulleniyor. Bankanın bizzat vekilinin devreye girerek malı satın alması ve şaibeyi ortadan kaldırması gerekebilir.”
- “Katılım bankacılığı dini hassasiyet üzerinden geleneksel bankaların rolünü çalmaktan ibarettir diye düşünüyorum.”
- “Sistemin çok iyi incelenmesini, katılım banka yönetimlerinin de katılımcıları tam gözetmelerini öneriyorum.”
- “Ticaret yapılacaksa satanın banka olduğu ve malın açık özelliklerinin de belirli olduğu bir sözleşme metninin yapılarak işlemlerin yürütülmesi gerekir.”
- “Bence insanoğlu istediği zaman olumsuz düşüncelerini mübah bir temele dayandırır. Gerek yok”.

VI. Sonuç

Katılım bankacılığı sisteminin temelini İslami prensiplere uygun ekonomik işlemler oluşturmaktadır. İslami prensipler esas alınarak oluşturulan katılım bankacılığı sisteminin ilahiyat alanında eğitim veren ve akademik çalışma alanını oluşturan akademisyenlerin katılım bankacılığı sistemine bakış açılarını öğrenmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi akademisyenlerinin katılım bankacılığı değerlendirmesine yönelik hazırlanan ankette hiçbir husus kesinlikle katılıyorum veya kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevaplanmamıştır. Çok sayıda soru, akademisyenlerin katılım bankacılığına ilişkin sık sorulan sorularda kararsız olduğunu göstermektedir. Bu durum konu ile ilgili lisansüstü programların açılması ve var olan lisansüstü programlarda ise İslami Bankacılık derslerinin de zorunlu dersler arasına alınması ile çözümlenebilir.

Anketi cevaplayan akademisyenler katılım bankacılığının İslami usul ve esaslara uygun olarak tasarlandığını, geliştiğini, bu usul ve esasları yansıttığını ve geleneksel bankacılıktan ayrıştığını ifade etmemiş bu hususlarda kararsız kaldıklarını beyan etmişlerdir. Katılımcıların akademik düzeyleri de dikkate alındığında katılım bankacılığı sürecinin kendi bünyesinde kafa karıştırıcı süreçler barındırdığını söylemek mümkün olmaktadır.

Yine katılım bankacılığı sistemindeki fetva amirlerinin yetkinlikleri ve İslami yaşayış hassasiyetleri de belirgin bir şekilde evet veya hayır şeklinde cevaplanmamış; bu konuda da KARARSIZ bir değerlendirme oluşmuştur.

Bunların yanı sıra katılımcıların tüketici kredi kullandırmaması ve benzeri işlemlerden uzak durması nedeniyle katılım bankacılığına “faiz hassasiyeti atfetmesi” olumlu bir değerlendirme olarak ortaya konulmuştur. Anketi cevaplayan akademisyenler küçük ve uygun değişikliklerin katılım bankacılığı üzerindeki kararsız tutum ve davranışları ortadan kaldıracacağı görüşüne katılmaları da yol gösterici nitelikte bir bulgu olmuştur.

Kaynaklar

- Avcı, T., & Aktaş, M. (2015). “Katılım Bankalarının Kâr Payı Ödemeleri İle Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenlerinin Araştırılması”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4): 41-51.
- Ayrıçay, Y.; Şebnem, A. D. A. & Ahmet, K. A. Y. A. (2013). “Katılım Bankacılığının Gelişiminin Önündeki Engeller: Bir Alan Araştırması”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1): 119-137.
- Çobankaya, F. T. (2014). Katılım Bankalarının Türkiye’deki Farkındalık Düzeyinin Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hanif, M. (2011). “Differences and Similarities in Islamic and Conventional Banking” *International Journal of Business and Social Sciences*, 2(2):166-175.
- Mansour, W.; Ben Abdelhamid, M., Masood, O. & Niazi, G. S. K. (2010). “Islamic banking and customers' preferences: the case of the UK”, *Qualitative Research in Financial Markets*, 2(3):185-199.
- Naser, K.; Jamal, A., & Al-Khatib, K. (1999). “Islamic banking: a study of customer satisfaction and preferences in Jordan”, *International journal of bank marketing*, 17(3):135-151.
- Pehlivan, P. (2016). “Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31): 296-324.
- Tok, A. (2009). “İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk Uygulamaları Katılım Bankası ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler, Yeterlilik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, Ankara.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği, TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/banka-genel-bilgileri>
Erişim Tarihi: 12.03.2018
- Yanpar, A. (2015). İslami Finans İlkeler, Araçlar ve Kurumlar, Scala Yayıncılık, Ankara.
- Yazıcı, R. (2016). “Finansal Krizlerin Önlenmesinde Katılım Bankacılığı Sisteminin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Sakarya İktisat Dergisi*, 5(1): 59-82.